

Látható, hogy az elemzett tanítási óra céljai is, még az oktatási cél is, az erkölcsi mondanivalónak van alárendelve. Ehhez alkalmazkodik az óra menete. Tanácsos, illetve lehetséges ezt az órát új ismeret feldolgozására szánt órátípusként kezelni, főképpen akkor, ha az osztály arculata megkívánja, lassabban gondolkodnak, vagy nehezebb náluk az érzélemvilágra hatni, esetleg olvasási nehézségek akadnak. Ilyen esetben csak logikai rögzítésre számunk óra elején pár percet, amely természetesen a hangulati, érzelmi mondanivalókra szorítkozzék, valamint óra végén elsődleges rögzítésként a cselekmény mondanivalójának elismertlése a szintetizáló olvasás után.

Figyelembe kell venni azt a tényt, hogy vannak IV. osztályok, ahol az olvasási készség nem tudja elérni a Tanterv által kitűzött követelményeket, esetleg az osztály nem rendelkezik a szükséges előismeretekkel, ott lehetséges és ajánlható az a mód, hogy az összefüggő olvasást ilyen hosszú és sok magyarázatot követelő mesetárgyalás esetében helyettesítse a lényegre kiterjedő válogató olvasás.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Agoston György: A kommunista erkölcs tartalma és az erkölcsi nevelés feladatai. Tankönyvkiadó 1961.

Pedagógia II. rész. Tankönyv a tanítóképzők III., IV. osztálya számára.

Tanterv és Utasítás Olvasókönyv IV. osztály.

CSILLAG LÁSZLÓNÉ

intézeti tanár, Budapest

VADÁSZY BÉLÁNÉ

gyakorló iskolai énektanár, Budapest

Daltanítás hallás után kánonban

Fut a vonat című dal

Az összevont osztályokban éneket tanítók számára a legnagyobb problémát az jelenti, hogyan oldható meg a két osztály egyidejű foglalkoztatása úgy, hogy mind az ismeretnyújtás, mind a készségfejlesztés során mindkét osztály teljes aktivitással vegyen részt az órán. A Tanítóképző Intézetekben használt énekmódszertani jegyzet ebben a kérdésben úgy foglal állást, hogy a tanulói aktivitás érdekében azonos zenei anyagot a két osztály: lehetőleg egyidejűleg különböző feladatokat oldjon meg attól függően, hogy az egyes tantervi témák feldolgozásában hol tart a két osztály. Ezt azonban csak az teszi lehetővé, ha a dalanyagot a tanító úgy állítja össze a tanmenetben, hogy mindkét osztály lényegében azonos dalanyagot tanuljon.

Természetesen a dalok megtanítása módjának tekintetében a tanítónak ismét csak különbséget kell tennie a két osztály között, hiszen míg az első és második osztályosok számára a Tanterv azt írja elő, hogy a dalokat túlnyomóan hallás után tanulják meg, a harmadik és a negyedik osztályokban a jelről történő daltanításnak jelentős szerep jut. Minthogy azonban a daltanítás e módjában az első és második osztályok sok esetben még nem vehetnek részt, felvetődik az a kérdés, hogyan foglalkoztassuk a jelről történő daltanítás ideje alatt az alacsonyabb osztályos tanulókat, illetve hogyan lehetséges a jelről történő éneklés automatizmusainak kialakítása oly módon, hogy a rendszeresség elvének megsértése nélkül, például a második osztályosok is részt vehessenek a negyedik munkájában.

Az összevont osztályok egyes módszertani kérdéseit tárgyaló fejezetben a Tanítóképző Intézetben használt énekmódszertani jegyzet leszögezi, hogy az összevont osztályokban tartott énekórákon azonos anyagot különböző didaktikai feladatokat kell megoldani.

Nyilvánvaló, hogy az említett problémákon kívül számos más kérdés is felvetődik az összevont osztályban történő énektanítás során. Így többek között az is, hogy a sajátos helyzet következtében milyen arány alakul ki a zenei írás-olvasás jártaságainak és készségeinek kialakítása és az éneklési készség fejlesztése között, de az említettekén kívül még sok más kérdés, melyek megoldásának rendkívül sok változata lehetséges.

Az alábbi vázlat, mely az összevont második és negyedik osztályokban tartott énekórát tartalmazza, az említett problémák igen sikeres megoldását adja.

VÁZLAT

Tárgy: Ének a II–IV. osztályban.

Témakör: II. osztályban alsó lá,

IV. osztályban felső mi, kánon éneklés.

Anyag: Fut a vonat című dal hallás után kánonban.

Cél: 1. II. osztályban alsó lá hang felismerése ismerős dalon;

IV. osztályban felső mi hang felismerése ismerős dalon.

2. Úttörő élet vidámsága, kedélynevelés, kánon énekléssel, a közösségi nevelés, népek barátságának erősítése szlovák dallam felhasználásával.

Szemléltetés: Könyv, táblára írt szöveg.

Köszönés kézjéről:

II. osztályban

IV. osztályban

1. *Gyakorlás:* felismerés után

1. Kezdő ének: Már megjöttünk estére című dal éneklése

a) szöveggel,

b) ritmusnévvel,

c) szolmizálva, (II. osztályban az 1., 3. sort,
IV. osztályban a 2., 4. sort.)

2. Dúdolásról felismerik: Kis kece lányom című dalt,

a) éneklés szöveggel (I. versszak),

b) első motívumát dúdolják, a II. osztály megfigyeli a dallamvonalat, levegőbe rajzolja, majd szolmizálja:

c) éneklés úttörő szöveggel: IV. osztály 86. oldal,

II. osztály tábláról.

Idő: 10 perc.

Felelgetős formájában valósította meg az osztály oly módon, hogy az éppen soron nem levők a dallamsort csak dúdolták. Ezzel biztosította a tanár, hogy a másik csoport feladatmegoldásának idejéig a már jól ismert dalt szövegtelen formájában gyakorolják. Noha a második osztály számára az óra célja a 1.-m fordulat felismertetése és kézjelbeszedése, míg a negyedikesek a kis szekundos fordulat felismerését végezték, a második osztály olyan feladatot is kapott, amely nem csak formálisan biztosította részvételüket az órán, hanem mintegy előkészítette a későbbiekben megismertetésre kerülő hangokról szerzett tapasztalatok összegyűjtését (fa és ti).

Amíg pedig a második osztály valósította meg a 1.-m felismerését, a negyedik osztály a feladat helyes megoldásának ellenőrzését végezte, amit bírálóat követett. Talán nem felesleges itt utalni arra, hogy ez a megoldás biztosította a gyakorlás zeneiségét, azt, hogy a tanulók a különböző gyakorlati feladatok megoldása közben is az egész dalt lássák maguk előtt.

Tulajdonképpen tehát minden dallamsorral végzett gyakorlatban mindkét osztály részt vett, mégpedig ismereteiknek, jártasságaiknak és készségeiknek megfelelő fokon. Ennek a megoldása azt igényli, hogy a tanár az órára való felkészüléskor mindkét osztály munkáját minden részletében nagyon alaposan megtervezze, mert csak ez biztosítja a tanulók aktivitását és értelmi képességeinek megfelelő differenciálást az egyes feladatokban.

Hasonlóképpen finoman differenciálta a tanár a már ismert dal (Kis kece) új szövegének megtanításakor támasztott követelményeit. Míg a második osztályosok a tábláról énekelték az új szöveget, a negyedikesek a könyvből, hangjeggyel lejegyzett dal alá írt szöveg formájában ismerték meg.

Az ismeretnyújtás első mozzanata a felső mi megismertetése a 1.-1 analógia alapján, tulajdonképpen csak a negyedikesek számára tekinthető ismeretnyújtásnak, mert a második osztályosok az ismeretnyújtásnak csak a tényanyaggyűjtő mozzanatában vettek részt: énekelték a régebben hallás után tanult „Este van már” kezdetű dalt és megoldották a 1.-1 felismerését, aminek analógiájára a m' megismertetése történt. Ily módon az ismeretnyújtás első pontja (új hang megismertetése) tulajdonképpen a második osztály részére megszilárdító jellegű feladat megoldását jelentette.

Meg kell jegyezni, hogy a Tanterv nem írja elő a felső m' megismertetését. Mint-hogy azonban már ismert hang oktávjáról van szó, amellyel már többször találkoztak a tanulók (felső re és ti stb. esetében), s minthogy maga a m-r-d fordulat egyes hangjai közötti kapcsolat automatizálódott, a mi megismertetése nem haladta túl az osztály képességeit.) A kézikönyv egyébként foglalkozik a m, megismertetésével.)

Az ismeretnyújtás második pontjának, a daltanulásnak (Fut a vonat) megoldása is igen pontosan alkalmazkodott a tanulók képességeihez. Tulajdonképpen nem a hallás után történő daltanítás merev sémáját alkalmazta a tanár, mert ez a negyedikesek számára az adott dal esetében annál is könnyebb lett volna, minthogy ők már ismerték a dalt. Ezért válaszította azt a megoldást, hogy a tanár bemutató éneklését a tanulók könyvből követték. A második osztály tankönyve a dalnak csak a ritmusát és szövegét, a negyedikes tankönyv a dalt hangjeggyel lejegyezve közli.

Így tehát a másodikosok számára ismeretlen dal ritmusát és szövegét könyvből, dallamát hallás után tanulta, a negyedikesek az ismert dalt kottából énekelték. Tehát ez a feladat semmiképpen sem jelent a negyedik osztálynak ismeretnyújtást, sokkal inkább megszilárdítást. Viszont, amikor az ismeretnyújtás során megkezdődik a dal egyes elemeinek megfigyeltetése és felismertetése (szekvencia, az 1—2. valamint a 3—4. sor ritmikai azonossága, a dal szövegének, dallamának és ritmusának hangulati egy-

bévágása), kétségtelen, hogy a negyedikesek részére is ismeretnyújtásról van szó. Arról ugyanis, hogy a korábbiakban lényegében mechanikus bevesséssel elsajátított dal egyes elemeit az összefüggések oldaláról megközelítve tudatosítjuk.

A harmadik főmozzanatban a dal megszilárdítása történt a másodikosok számára, a negyedikesek viszont a dal kottából történő utánszolmizálását kapták feladatul, ami nem egyéb itt, mint a gyakorlati alkalmazás megvalósítása. Ezalatt a másodikosok az utánszolmizálásban természetesen nem vettek részt, de a vonat kerekeinek forgását utánozva, egyenletesen lökgető negyedes mozgással és ssss-sss hangoztatásával kísérték a szolmizált éneklést, amivel a dalt a ritmus oldaláról szilárdították meg. A két osztályal szemben támasztott különböző követelmények igen határozottan nyilvánultak meg, amikor a tanár a dalt a megszilárdítás során végül kánonban is énekelte. A negyedikesek közül néhányan a másodikosok padsorába ülve segítettek a kánon különböző szólamaiban. Végül hárman énekeltek el a kánont: egy másodikos és két negyedikese.

Nyilvánvaló, hogy bár a kánon-éneklés nem tantervi feladat a második osztályban, a tanulókat az adott körülmények között éppen az éneklési kedv fejlesztése érdekében semmiképpen sem lehetne kirekeszteni a kánonéneklésből. Míg a második osztályosok nem kaptak házi feladatot, a negyedikesek a dal könyv nélküli szolmizálását kapták feladatul.

A két osztálynak azonos zenei anyagon egyidejűleg történő foglalkoztatását különözö didaktikai feladatok megoldásának érdekében a bemutató tanítás a 18. oldalán látható táblázatban lefektetett módon valósította meg.

Talán nem felesleges rámutatni, hogy amikor a tanár ilyen sokoldalúan differenciálja a különböző korú gyermekekkel szemben támasztott követelményeket annak érdekében, hogy a két osztály énektanításának folyamatát szervesen kapcsolja össze, tulajdonképpen a rendszeresség, valamint az érthetőség elvének sajátos körülmények között történő alkalmazása valósul meg.

Ez biztosítja, hogy az adott összevont osztályok tanulóinak éneklési készsége nem mutatott eltérést az azonos korúak éneklési készségéhez mérten, és a zenei írás-olvasás jártasságai és készségei tekintetében is teljesítményképes tudásról adtak számot az adott órán a tanulók.

Nem kétséges, hogy ennek kialakulásában igen nagy szerepe van annak, hogy a már ismert dalra — a szokásosnál sűrűbben történő — visszatérés (ami az összevont osztályok sajátos helyzetéből adódik) az ismeretek tartós elsajátítása szempontjából feltétlenül előnyös. Befejezésül hadd történjék utalás arra, hogy az összevont osztályokban tartott énekórákra való felkészülés azért annyira bonyolult, mert az óra minden percére nagy gondossággal kell megtervezni a két osztály egyidejű foglalkoztatását oly módon, hogy az óra minden mozzanatában ne pusztán a tanulók formális foglalkoztatását oldjuk meg, hanem biztosítsuk az ismeretanyag feldolgozásában való tervszerű és szerves előrehaladást.

II. o. didaktikai feladatai	A II. osztály feladatmegoldásainak módja	A közös zenei anyag és a közös feladatok	A IV. osztály feladatmegoldásainak módja	IV. o. didaktikai feladatai
Gyakorlás és ellenőrzés	<p>Az 1, 3. sor dallamrajza. ←</p> <p>1, 3. sor szolm. kézzel; 2, 4. sor dúdolva. Ugyanígy ←</p> <p>c. az 1. sor dallam- elvonás, felismerés, éneklés szolm.-va tábláról ←</p>	<p>1. <i>Már megvirradt...</i> a. a dal felismerése dúdolásról b. éneklés szövegesen c. ritmus-elvonás, éneklés ritmusnévvel d. ritmus tapsolás e. dallamrajz énekelve felelgető → f. dallamelvonás, felismerés, megnevezés felelgető g. páros felelgető →</p> <p>2. <i>Kis kece...</i> a. felismerés ritmusáról b. szöveges éneklés</p> <p>d. éneklés az új szöveggel → e. ellenőrzés</p>	<p>A 2, 4. sor dallamrajza</p> <p>2, 4. sor szolm. kézzel; 1, 3. sor dúdolva Ugyanígy</p> <p>Mérőt adnak</p> <p>Ütemeznek könyvből</p>	Gyakorlás és ellenőrzés
Megszilárdítás	Dallamrajz 1,-1 felismertetése ← dúdolják a motívumot	<p>3. <i>Este van már késő...</i> a. szöveges éneklés b. éneklés dúdolva c. dallamelvonás →</p>	Analogia alapján a m' megismertetése d. A megfelelő motívum éneklése szolm.-va	Ismeretnyújtás
Ismeretnyújtás	Szöveg ritmus könyvből, dallam ← hallás u.	4. <i>Fut a vonat</i> a. dal tanulás hallás után	b. ismert dal ritmikái dallami elemzése könyvből, hangjegyről c. utánszolmizálás	Gyakorlati alkalmazás
Megszilárdítás	Dúdolják a dallamot ritm. mozgással kísérvé	d. a dal éneklése kánonban <i>Dalcsokor</i>	Hf.: a dal szolmizálása könyv nélkül.	Megszilárdítás